

УДК 347.925 (045)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.42.04>

Гудима М. М., Гудима-Підвербецька М. М.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМИ МИРОВОЇ УГОДИ: ДЕЯКІ НЮАНСИ СУДОВОГО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ

Дана наукова публікація присвячена аналізу законодавчого та доктринального підходів до визначення порядку затвердження мирової угоди у цивільному судочинстві, усуненні прогалин та неточностей, які в них містяться і спробі пошуку варіантів розвантаження судової системи, шляхом дослідження можливостей виконання медіаційних функцій нотаріальними органами, зокрема й щодо затвердження угод, укладених за наслідками їх успішної реалізації.

Значна завантаженість судової системи, потреба затрати часових та енергетичних ресурсів суддями при стимулюванні сторін до мирного вирішення спору та здійснення контрольних функцій при затвердженні мирових угод зумовили актуальність пошуку альтернативних варіантів врегулювання спорів, які виступають предметом судового розгляду, зокрема, досліджена перспектива делегування функцій затвердження мирових угод нотаріальним органам.

В роботі доведено, що правова природа мирової угоди зумовлює потребу її судового затвердження і неможливим видається застосування нотаріального засвідчення, оскільки мирова угода має не лише матеріальне, а й процесуальне призначення – припинення провадження у справі, тобто розпорядження сторонами об'єктом процесу за допомогою укладення мирової угоди тягне закінчення процесу і перешкоджає повторному зверненню до суду між тими ж сторонами, з тим самим предметом і з тих самих підстав, що не може бути вирішене без участі суду.

В публікації звернено увагу, що корінь питання щодо перспектив інституту затвердження мирової угоди не лише судом, а й іншими компетентними органами, на кшталт нотаріусів, лежить в площині запровадження та застосування медіаційних процедур, які є актуальним продуктом правотворення та правозастосування нашого часу. Далі проведено аналіз поняття та змісту угод за результатами медіації і здійснено їх чітке відмежування від мирових угод, що привело до формулювання висновку про перспективність удосконалення форми угод за результатами медіації, які мають матеріально-правовий характер цілком можуть посвідчуватися нотаріально і навіть укладатися за сприяння нотаріуса, який виступатиме медіатором, за умови проходження ними базової необхідної підготовки. Обґрунтовано, що таке нотаріальне посвідчення матиме ряд практичних переваг, і в тому числі вирішить проблему примусового виконання угод за результатами медіації, котре можна буде реалізувати на підставі здійснення виконавчого напису нотаріуса.

Наостанок в публікації зацентовано увагу на практичних особливостях реалізації судом повноваження щодо затвердження мирових угод та деяких законодавчих неточностях в їх регламентації.

Ключові слова: мирова угода, мирне врегулювання спору, затвердження судом, медіація, нотаріальне посвідчення, угода про результати медіації.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняного суспільства роль та значення мирових угод, які укладаються в різних видах судочинства, в тому числі й в цивільному, невідомо зростає, що зумовлено законодавчою та практичною популярністю альтернативних способів урегулювання юридичних конфліктів та активним впровадженням в судочинство мирних процедур, як таких, що здатні зняти протиріччя між учасниками приватноправового обороту, виступаючи варіантами врегулювання спору на узгоджених самими сторонами спору умовах, виходячи з їх інтересів і можливостей. Мирову угоду можна назвати одним з найбільш ефективних інструментів вирішення правового конфлікту в процесі судового розгляду, що базуючись на домовленостях сторін спору веде до формулювання спільного рішення, котре вдовільняє водночас їх обох.

З позицій юридичної техніки в рамках цивільного судочинства мирова угода, затверджена в рамках процесуального порядку, породжує правові наслідки, які за своєю правовою природою відповідають рішенням суду, і є юридичним фактом, який відповідно впливає на виникнення,

зміну та припинення правовідносин. Саме тому наразі діє законодавче правило про неодмінну потребу затвердження мирової угоди судом задля набуття нею відповідної юридичної сили.

Очевидно, що реалізація судом повноважень щодо стимулювання сторін до мирного вирішення спору та здійснення контрольних функцій при затвердженні мирових угод потребує від суддів значної професійної майстерності та великого такту й умінь, вимагає чималих затрат часу та енергії. Значна завантаженість судової системи постійно зростаючою кількістю судових справ навіть у випадку обрання сторонами мирного способу їх вирішення в рамках судової процедури, за потреби участі суду в процедурі перевірки та затвердження мирових угод, не може не впливати на темпоральні та якісні характеристики цивільного судочинства. Тому наразі актуальною постає проблема пошуку можливих варіантів розвантаження судової системи, в тому числі шляхом аналізу перспектив застосування менш формалізованих способів врегулювання спорів, зокрема, дослідження перспектив делегування функцій затвердження мирових угод нотаріальним органам. На останнє питання настановує законодавча позиція щодо надання нотаріусам здатності виконувати медіаційні функції, за умови проходження ними відповідної підготовки.

Окрім того, не позбавлена дискусійних моментів та неточностей законодавчих формулювань наразі існуюча процедура судового затвердження мирових угод, вирішення яких напряду корелюватиме з ефективністю практичної реалізації інституту мирової угоди в цивільному судочинстві.

Формулювання мети дослідження. Саме тому фокус наукової уваги при написанні даної публікації було зосереджено на аналізі законодавчого та доктринального підходів до визначення порядку затвердження мирової угоди у цивільному судочинстві, усуненні прогалин та неточностей, які в них містяться і спробі пошуку варіантів розвантаження судової системи, шляхом дослідження можливостей виконання медіаційних функцій нотаріальними органами, зокрема й щодо затвердження угод, укладених за наслідками їх успішної реалізації

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика мирових угод ніколи не втрачала наукової популярності, а з сучасною актуалізацією мирних способів врегулювання правових конфліктів зумовила додаткову наукову пильність до розробки її проблематики серед сучасних вітчизняних дослідників. Так, дослідженням інституту мирової угоди в цивільному процесі займалися чимало вчених-процесуалістів, зокрема С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, О. Г. Бортнік, М. Б. Гарієвська, О. В. Гетманцев, В. В. Комаров, В. А. Кройтор, Ю. Д. Притика, Д. В. Соколянський, В. І. Тертишніков, С. Я. Фурса, М. Й. Штефан, М. М. Ясинок.

Проте не всі питання порядку укладення мирової угоди в цивільному процесі отримали однозначне вирішення та й практика застосування мирової угоди в цивільному судочинстві виявляє прогалини у регулюванні порядку її затвердження, що зумовлює потребу подальшої наукової розробки окресленої проблематики.

Виклад основного матеріалу. Мирова угода, дотримуючись алгоритму цивільної процесуальної форми, укладається сторонами спірних правовідносин, проте під контролем суду як органу державної влади та обов'язкового учасника цивільних процесуальних правовідносин, що здійснює перевірку умов угоди та її затвердження задля надання їй юридичної сили. І якщо сучасне вітчизняне цивільне процесуальне законодавство у вирішенні цього питання однозначне, все ж світова практика більш розмаїта і передбачає інші варіанти затвердження мирових угод, різні способи набуття ними чинності, в тому числі й не визнає судового затвердження обов'язковою умовою в даному механізмі. Так останній підхід міститься в законодавстві Італії, згідно якого затвердження суддею угоди сторін нічого не додає до її доказової сили чи дійсності, вона може оскаржуватися в майбутньому [20, с. 86].

Натомість у Франції розрізняють дві процедури розгляду суддею умов угоди про врегулювання спору: посвідчення та затвердження. Посвідчення умов відповідної угоди застосовується при примиренні сторін в суді, причому за сприяння судді за якого він виконує функції, властиві нотаріусу: посвідчує угоду сторін про примирення, надаючи їй доказової сили, переконуючи до цього дійсність волевиявлення сторін, їх розуміння вчинюваних дій, і здійснюючи мінімальну перевірку законності угоди. Іншою процедурою є затвердження угоди, яке суд

здійснює, коли угода досягається за сприяння посередника або судового примирювача, при цьому затвердження угоди, на відміну від посвідчення, є юрисдикційним актом і відноситься до несповного провадження, здійснюючи яке суддя встановлює всі обставини, що мають значення для справи і заслуховує осіб, які можуть прояснити їх або осіб, чий інтерес ризикують бути порушеними його рішенням (ст. 27 Французького Цивільного процесуального кодексу) [21, с. 663].

Слід зазначити, що норми про затвердження мирової угоди лише судом є доволі дискусійними. Ще за часів Юстиніана, зазначає М. М. Ясинок, кожна мирова угода мала затверджуватися посадовою особою, якою, як правило, був претор або суддя [19, с. 47]. За цивільним процесуальним правом Російської імперії на початку ХХ ст. мирові угоди могли укладатись (з негайним припиненням судом провадження у справі): явочним порядком у нотаріуса, а в тих місцевостях, де немає нотаріальних контор – у мирового судді, з наступним наданням до суду прохання припинити справу; поданням мирового прохання, засвідченого нотаріусом або мировим суддею, в іншому випадку суд перевіряє наявність вільної та свідомої згоди сторін та для цього викликає їх для допиту у засідання або доручає допит місцевому судді, якщо вони проживають поза містом; заявою до судді усно про бажання закінчити справу миром, і якщо примирення відбудеться, воно включається до протоколу та підписується сторонами і суддями; якщо ж примирення не відбудеться, взаємні поступки, які пропонували сторони, не мають для них обов'язкової сили [16, с. 350].

В наш час можна зустріти і критику суддівського затвердження мирової угоди судом, і позицію про надання не лише судові права затверджувати мирову угоду, а й іншому компетентному органу, скажімо, нотаріусу. Так, аргументами першого підходу виступають вимоги цивільної процесуальної форми і укладення мирової угоди безпосередньо в процесі, звідки й випливає потреба не лише погодження її змісту сторонами, а й дотримання письмової форми та затвердження її судом. Інша ж позиція обґрунтовує потребу надати право затверджувати мирову угоду ще й нотаріусу, доводячи її забезпеченням доступності примирення сторін, яке стане можливим навіть без присутності сторін в судовому засіданні, що підвищить загальну кількість укладених мирових угод та частково розвантажить суди.

Видається, що корінь питання щодо перспектив інституту затвердження мирової угоди не лише судом, а й іншими компетентними органами, на кшталт нотаріусів, лежить в площині запровадження та застосування медіаційних процедур, які є актуальним продуктом правотворення та правозастосування нашого часу.

Відповідно до Закону «Про медіацію» медіація визначена як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів (положення п. 4 ч. 1 ст. 1) [15].

Визначення процедури медіації в науковому трактуванні різних авторів звучать по-різному, але в цілому зводяться до єдиного змісту. Наприклад, на думку Г. С. Гончарова, медіація – це діяльність професійних посередників, які спрямовують учасників юридичного спору до компромісу й врегулювання спору самостійно самими учасниками. Обов'язковим учасником є медіатор [4, с. 130]. Н. Мазаракі зазначає, що «...медіація – процедура, у якій медіатор систематично сприяє комунікації між сторонами конфлікту або спору для досягнення взаємоприйняттого розв'язання конфлікту або вирішення спору» [9, с. 93–94]. Позиції більшості інших авторів схожі з наведеними вище і мають лише незначні відмінності.

В літературі висловлюються позиції щодо класифікації типів медіації [1, с. 86] і щодо виділення присудової та позасудової медіації як її типів за інтегрованістю медіації у судову систему держави. Як присудова медіація розглядається процедура медіації, яка проводиться в тому випадку, коли сторони звернулися до неї вже після передачі спору на розгляд судових органів. Позасудова медіація застосовується в тому випадку, коли сторони прийшли до рішення спочатку врегулювати конфлікт мирним способом, не вдаючись до сприяння суду.

Медіація, при застосуванні її до спору, який не був переданий на вирішення судових органів (позасудова медіація) тягне за собою матеріально-правові наслідки (при досягненні основної

мети медіації): укладається угода, що змінює наявні правовідносини в інтересах сторін, відбувається заміна первинних зобов'язань на інші або їх припинення – тобто, припиняється матеріально-правовий спір. Таким чином, метою даної процедури виступає не припинення судового процесу, а врегулювання спору, конфлікту, що носить матеріально-правовий характер.

Присудова медіація також є процедурою врегулювання спору за участю посередника. В цілому, порядок її проведення, взаємодія сторін і медіатора аналогічні таким у позасудовій медіації. Ключовими відмінностями присудової медіації від позасудової є її співвідношення з судовим процесом і процесуальні наслідки проведення. Окрім цього, оскільки врегулювання спору за допомогою процедури медіації здійснюється вже після порушення справи в судовій інстанції, суб'єктами присудової медіації є учасники процесуальних правовідносин – позивач і відповідач. У правовідносинах присудової медіації бере участь суддя, в провадженні якого знаходиться справа, і який відповідно до положень чинного процесуального законодавства суддя має сприяти сторонам у мирному врегулюванні спору та укладенні мирової угоди на всіх стадіях судового процесу.

Розмежування типів медіації на позасудову і присудову веде до зіставлення актів, ухвалених за результатами їх застосування. Як слушно відзначають Ю. В. Навроцька та У. Б. Воробець, «у випадку так званої приватної, позасудової медіації (коли спір ще не переданий на розгляд суду) пропонувалося результати такої процедури оформляти у вигляді медіаційної угоди, у разі досягнення сторонами згоди щодо спору, що є вже предметом судового розгляду (присудова медіація) – мирова угода, а результати медіації, проведеної у межах кримінального провадження – угодою про примирення [13, с. 69]. Погодимося з дослідниками з приводу різного оформлення результатів застосування позасудової та присудової медіації, проте, нам видається коректним вести мову про оформлення результатів застосування позасудової медіації не «медіаційною угодою», а «угодою за результатами медіації», адже законодавець здійснив чітке законодавче розмежування відповідної термінології. Так, медіаційна угода – це письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації. Відтак, угода за результатами медіації – угода, що фіксує результат домовленості сторін медіації у погодженій між ними усній чи письмовій формі з урахуванням вимог закону (п. 3 та п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіацію») [15]. Як резюмують О. О. Кармаза, Т. В. Федоренко, Д. А. Позов: «предмет медіаційної угоди – визначення способу врегулювання всіх або певних реальних чи можливих конфліктів (конфліктів у певній сфері відносин) (спорів), ця угода укладається між виконавцем та заявником надання послуг у сфері медіації»; тоді як «угода за результатами медіації – це один із видів цивільних правочинів, які укладаються в процесі медіації, та закріплює результат домовленості сторін медіації» [8, с. 151–154].

Тому надалі актуальною вбачається потреба аналізу точок дотику правових категорій «угода за результатами медіації» та «мирова угода», які мають досить близький характер, однак істотно відрізняються за своєю правовою природою.

При успішному застосуванні медіації до вирішення спору, який не був переданий на вирішення суду, укладається угода, яка тягне матеріально-правові наслідки, змінюючи існуючі правовідносини в інтересах сторін, відбувається заміна первинних зобов'язань на інші або їх припинення – тобто, припиняється матеріально-правовий спір. Таким чином, метою даної процедури і бажаним наслідком укладення угоди за її результатом виступає не припинення судового процесу, а врегулювання спору, конфлікту, що носить матеріально-правовий характер.

Визначення поняття «мирова угода» законодавець уникає, що звісно породжує широке поле для наукових дискусій та зумовлює відсутність єдності думок щодо правової природи мирової угоди. Не вдаючись в поглиблений аналіз окресленої проблематики, враховуючи обмежений обсяг даної роботи, зауважимо, що визначаючи правову природу мирової угоди, на наш погляд, коректно говорити, про її подвійну правову природу: вона має і матеріальну основу, адже є цивільно-правовим договором, і водночас є процесуальною дією, яка реалізується в суді і спричиняє відповідні процесуальні наслідки. Клопотання сторін про затвердження мирової угоди та припинення спору є процесуальною дією, але дія ця полягає в укладанні

цивільно-правового правочину (договору, угоди). А тому мировій угоді притаманне подвійне значення: вона спрямована на врегулювання спірних правовідносин (матеріально-правове значення) та на припинення провадження у справі на підставі волевиявлення сторін (процесуально-правове значення).

Різноманітним може бути і зміст відповідних угод. Так, зміст угоди за результатами медіації згідно ст. 21 ЗУ «Про медіацію» повинен передбачати: 1) дату і місце укладення угоди; 2) відомості про сторони медіації та їх представників; 3) медіатора (медіатори), суб'єкта, що забезпечує проведення медіації (за наявності), реквізити договору про проведення медіації та/або правил проведення медіації; 4) узгоджені сторонами медіації зобов'язання, способи та строки їх виконання, а також наслідки їх невиконання або неналежного виконання; 5) інші умови, визначені сторонами медіації [15]. Угода може містити певні положення, які не характерні для звичайної правової угоди, але у конкретному випадку допомагають сторонам найкращим чином задовольнити їхні інтереси [8, с. 152].

Тоді як зміст мирової угоди перебуває в чітких законодавчих кордонах. З аналізу змісту ч. 5 ст. 207 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України випливає, що умови мирової угоди, не повинні суперечити закону або порушувати права та законні інтереси інших осіб, а також бути виконуваними [18]. В ЦПК України існує ще одна вимога до змісту мирової угоди – її умови не повинні виходити за межі предмета спору. Про йдеться в ч. 1 ст. 207 ЦПК буквальний аналіз якої свідчить, що вихід за межі предмета спору в мировій угоді є винятком з правила, якого за загальним правилом бути не повинно.

Процитуємо позицію В. І. Давидової, яка проводить розмежування мирової угоди та угоди за результатами медіації. Принципова різниця, – пише дослідниця, – полягає в тому, що мирова угода: може бути укладена в рамках відкритого судового провадження; має стосуватися лише прав та обов'язків сторін судового процесу; може бути оформлена за результатами вирішення правового спору; вихід за межі предмета судового спору допускається лише за певних умов; затверджується ухвалою суду, яка є виконавчим документом; суд має право відмовити в затвердженні мирової угоди. У разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду про її затвердження може бути подата для її примусового виконання у порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень. Угода за результатами медіації: є різновидом цивільно-правової угоди, що фіксує результат домовленостей сторін медіації; може бути укладена в будь-який час – до звернення до суду, під час судового процесу, на стадії виконання судового рішення; сторонами угоди за результатами медіації є сторони медіації; може бути оформлена за результатами вирішення будь-якого конфлікту, а не лише правового спору; у разі невиконання однією зі сторін угоди за результатами медіації інша сторона має звертатися за захистом своїх прав до суду з відповідним позовом [5, с. 122].

Потенційно різний зміст угоди за результатами медіації та мирової угоди залишає відкритим питання як має діяти суд при застосуванні медіаційної процедури для вирішення спору, котрий перебуває в судовому розгляді, якщо вона увінчається успіхом? Чи може суд затвердити угоду за результатами медіації в якості мирової угоди? Г. С. Гончарова пише, що якщо медіативна угода укладена після судового розгляду, її можна затвердити судом як мирову угоду [4, с. 79–86]. Наче все виглядає безпроблемно, якщо зміст угоди за результатами медіації не виходить за рамки змісту мирової угоди, однак слід враховувати, що цілком реальні й протилежні випадки, адже як влучно пише Ю. В. Навроцька: «в силу специфічних особливостей, притаманних самій процедурі медіації, еластичності її правової конструкції, спрямованості та основної мети цієї правової конструкції – досягнення сторонами консенсусу щодо усіх їх розбіжностей на тих умовах, які будуть задовольняти усі їх потреби, інтереси та бажання – спектр можливостей для врегулювання сторонами своїх вимог є значно глибшим ширшим, порівняно з тими варіантами, що може забезпечити інститут мирової угоди» [13, с. 70]. Тому в літературі все частіше ставиться під сумнів можливість затвердження судом медіаційної угоди, як мирової [11, с. 43]. Деякі науковці пропонують розмежовувати досягнуті домовленості, та ті, що охоплюються предметом позову оформлювати шляхом укладення мирової угоди, а інші відносини, що будуть врегульовані сторонами під час проведення медіації, можуть бути оформлені окремою угодою

[10, с. 138]. Вважаємо, що вказаний підхід може слугувати практичним виходом із ситуації, яка склалася, проте є підстави погодитися і з Ю. В. Навроцькою, що це «ускладнюватиме процес та не сприятиме процесуальній економії» та з тим, що «сторони в ході медіації досягли домовленостей про врегулювання спору саме на певних умовах в їх єдності» [13, с. 70].

Тому ефективним механізмом в даному випадку нам видається можливість засвідчення угоди про результати медіації нотаріусом. Щодо форми даного договору Г. С. Гончарова відзначає, що він повинен бути укладений у письмовій формі, підписаний всіма сторонами медіації, а при бажанні сторін договір може бути посвідчений будь-яким способом, передбаченим чинним законодавством України [4, с. 79–86]. Матеріально-правова природа угоди за результатами медіації, її сутність не передбачають потреби її засвідчення, але й не виключають такого. Сторони таких угод, за їх бажанням можуть звернутися до нотаріуса за їх нотаріальним посвідченням, що видається не тільки можливим, а й досить ефективним механізмом та перспективним інститутом.

Аналіз змісту законодавчого формулювання визначення нотаріату в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про нотаріат», акцентує на основній функції вчинення нотаріальних дій – надання посвідченим правам та фактам юридичної вірогідності (доказовості). Як зазначає Є. О. Харитонов, нотаріальне посвідчення правочину означає, що зміст, дата, час і місце вчинення, наміри сторін правочину, відповідність його чинності закону та інші обставини засвідчені нотаріусом. Це означає, що він перевірений і офіційно зафіксований, а тому вважається встановленим і офіційним [17, с. 209].

Окрім цього аспекту, уваги заслуговує також аналіз можливості нотаріуса не лише виконувати функцію посвідчення, укладеної сторонами угоди за результатами медіації, а й здатності здійснювати медіаційні функції, стимулюючи спірні сторони мирно вирішити їх правовий спір. Якщо проаналізувати основи нотаріальної діяльності, то у роботі нотаріуса латинського типу, аналогічно й українського нотаріуса, можна побачити всі характерні для медіації риси, відзначає М. М. Дякович. Передусім нотаріус у своїй діяльності зобов'язаний брати активну участь у запобіганні конфліктам, не тільки владнавши розбіжності, які виникли, але й запобігаючи виникненню спорів та конфліктів у майбутньому [6, с. 54]. «Всі характерні для медіації та медіатора якості (дотримання абсолютного нейтралітету і неупередженості, незалежність, майнова відповідальність тощо) органічно властиві нотаріальній діяльності. Роль у медіації нотаріуса підтверджується рішенням XXIII конгресу Міжнародного союзу латинського нотаріату, у якому підкреслювалося, що нотаріус, який унаслідок своїх професійних обов'язків повинен зводити зазвичай різні погляди та інтереси сторін до спільного знаменника, найбільше серед представників інших юридичних професій покликаний виступати у ролі медіатора» [7, с. 137]. Тож, нотаріус як досвідчений юрист здатний доступно роз'яснити правові наслідки укладення будь-яких договорів у сфері медіації, перевіряючи справжню волю учасників медіації та упевнившись у добросовісності учасників [12, с. 78].

Погоджуємося з дослідниками і резюмуємо, що професійні обов'язки нотаріуса апріорно передбачають здійснення ним певних напрямків медіаційної діяльності, приміром сприяючи фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснюючи права і обов'язки, попереджаючи про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду, нотаріуси здійснюють попередній контроль при посвідченні прав та фактів, з якими до нього звернулися, що дозволяє усунути будь-які конфлікти, врегулювати декотрі неузгодженості, зняти певні правові невизначеності, які іноді виникають до моменту назрівання потенційного конфлікту.

Суть професії нотаріуса дає можливість повною мірою розглядати його як медіатора та використовувати такий його потенціал у сфері правозастосування. Тому вважаємо цілком слушним законодавче доповнення ч. 3 ст. 1 Закону України «Про нотаріат», здійснене з огляду на прийняття Закону України «Про медіацію», згідно якого нотаріуси можуть проводити медіацію в порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора.

Нам видається, що активна участь нотаріуса в сприянні сторонам в досягненні медіативних домовленостей та їх затвердженні матиме ряд практичних ефективних механізмів захисту

інтересів їх сторін, на кшталт, застосування інституту виконавчого напису нотаріуса. Чинний Закон України «Про медіацію» не регламентує механізм забезпечення виконання угоди за результатами медіації. Це зумовлює актуальність питання щодо запозичення до практики здійснення нотаріальної медіації процедури, аналогічної до процедури вчинення виконавчого напису нотаріусом [12, с. 80].

Підводячи проміжні підсумки, відзначимо, що принципова відмінність в правовій природі угоди за результатами медіації та мирової угоди безперечно впливає на відмінності вимог до їх юридичного оформлення та набуття ними чинності. Для мирової угоди цілком обґрунтовано є вимога судового затвердження в рамках цивільної процесуальної форми і неможливим видається застосування нотаріального засвідчення, водночас, угода за результатами медіації, маючи матеріально-правовий характер цілком може посвідчуватися нотаріально і навіть укладатися за сприяння нотаріуса, який виступатиме медіатором, за умови проходження ними базової необхідної підготовки.

Отже, в наш час у вітчизняній правовій системі обов'язковою умовою чинності мирових угод є їх затвердження судом. А тому підставою виникнення цивільних прав та обов'язків за мировою угодою є юридичний склад: по-перше, досягнення згоди між сторонами мирової угоди за всіма суттєвими умовами, та, по-друге, затвердження мирової угоди ухвалою суду [2, с. 5]. Затвердження мирової угоди судом схвально оцінюється науковцями-правниками і практикуючими юристами. Зокрема, М. Б. Гарієвська відзначає, що, судове визнання мирової угоди необхідне для перевірки умов такої угоди, чи не суперечить вона закону, а також чи не порушує права, свободи або інтереси інших осіб [3, с. 208].

Хочемо зробити важливе зауваження: при здійсненні судом контрольних функцій при затвердженні мирової угоди, суд перевіряє саме мирову угоду, даючи їй правову оцінку, і не повинен виходити за вказані межі, перевіряючи підстави виникнення спору і причини звернення за судовим захистом, тощо, оскільки в такому випадку відбуватиметься встановлення і оцінка фактичних обставин справи, що є необхідним для прийняття рішення по справі. Суд також не має права вилучати, коректувати, змінювати положення змісту мирової угоди, поданої сторонами, навіть у випадку їх невідповідності законодавству, адже це буде серйозним порушенням принципу диспозитивності цивільного судочинства. Такі дії суду при затвердженні мирової угоди не мають під собою законних підстав, оскільки спір суд не вирішує, а сторони врегульовують його самостійно.

Згідно ч. 4 ст. 207 ЦПК України затвердження мирової угоди, укладеної сторонами, відбувається власне ухвалою суду, в резолютивній частині якої зазначаються умови угоди і якою одночасно закривається провадження у справі [18]. Погоджуємося з аргументами П. О. Попкова з приводу доцільності застосування саме даного судового акту, адже на відміну від ухвалення судового рішення, під час прийняття ухвали про затвердження мирової угоди норми законодавства не вимагають від суду дослідження обставин справи, застосування норм матеріального права, які підтверджують вимоги або заперечення сторін, оскільки при цьому необхідно встановити лише суперечність умов закону [14, с. 30].

Цікаве запитання ставить М. Б. Гарієвська: «як бути у випадку, коли умови мирової угоди несуперечать закону і не порушують права, свободи чи інтереси інших осіб? Чи може суд в такому випадку відмовити у визнанні мирової угоди? Відповідаючи на нього, авторка, на наш погляд, робить вірний висновок про те, що у разі відповідності мирової угоди закону і не порушенні прав, свобод чи інтересів інших осіб суд зобов'язаний визнати мирову угоду. Адже весь процес спрямований на врегулювання спору між сторонами, і тому надання суду можливості не визнавати мирову угоду у цьому випадку є недоцільним і таким, що не сприяє швидкому врегулюванню спору [3, с. 209].

Слід враховувати, що згідно ч. 4 ст. 207 ЦПК України, суд може постановити ухвалу про відмову в затвердженні мирової угоди і продовжувати судовий розгляд, якщо: 1) умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними; або 2) одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє [18]. Проте, в чинному цивільному

процесуальному законодавстві відсутня вказівка на те, що суд повинен винести саме вмотивовану ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди, вказавши в ній причини такої відмови. З одного боку таке положення скорочує витрати часу суду на складання мотивованої ухвали, проте з іншого – виникають практичні проблеми в аспекті захисту прав сторін, оскільки вони можуть не розуміти, чому суд не затвердив мирову угоду і думати, що можливості мирного врегулювання спору вичерпані.

Висновки. Отже, в механізмі набуття чинності мировою угодою юридичний склад передбачає: укладення сторонами мирової угоди та затвердження її судом. Саме судове затвердження згідно вимог цивільної процесуальної форми здійснюватиметься в рамках необхідного контролю за реалізацією диспозитивних прав сторін в цивільному судочинстві. Дуалістичний (матеріально-процесуальний) характер мирової угоди зумовлює те, що вона не лише спрямована на припинення матеріального спору між сторонами, а й – припинення судового процесу, наслідком чого виступатиме неможливість повторного звернення до суду з тотожними позовними вимогами, що підтверджує потребу участі суду. Нотаріальне посвідчення угоди матиме наслідком визнання її юридично вірогідною, спричинятиме набуття нею доказового значення, чого звісно ж не достатньо для мирової угоди.

Проте, досягнення завдань даної публікації виявило важливий пласт проблем щодо перспективних напрямів удосконалення форми угод за результатами медіації, які до слова, принципово різняться за правовою природою та й змістом від мирових угод, укладених в рамках судового процесу. Вважаємо, що угоди за результатами медіації, маючи матеріально-правовий характер цілком можуть посвідчуватися нотаріально і навіть укладатися за сприяння нотаріуса, який виступатиме медіатором, за умови проходження ним базової необхідної підготовки. Таке посвідчення матиме ряд практичних переваг, і в тому числі вирішить проблему примусового виконання угод за результатами медіації, котре можна буде реалізувати на підставі здійснення виконавчого напису нотаріуса.

Таким чином, моментом укладення мирової угоди є затвердження її судом, яке оформляється ухвалою суду і з моменту набрання нею чинності, чинною і буде мирова угода. Судове затвердження вимагає перевірки саме мирової угоди, правової оцінки її змісту і повинне здійснюватися в рамках контрольних повноважень суду, не виходячи за межі, оскільки спір суд не вирішує, сторони врегулюють його самостійно.

Використана література:

1. Біцай А. В. Моделі медіації у світі та перспективи для України. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 85-89.
2. Бортнік О. Г. Мирова угода та можливість її примусового виконання. *Наукові записки Харківського економіко-правового університету*. 2005. № 1. С. 3-10.
3. Гарієвська М. Б. Проблемні питання визнання мирової угоди в Україні та Німеччині. *Приватне право і підприємництво*. 2011. Вип. 10. С. 207-209.
4. Гончарова Г. С. Мирова угода та медіація: загальні риси та відмінності між ними. *Право та інновації*. 2013. № 4. С. 79-86.
5. Давидова І. В. Медіація чи мирова угода: особливості застосування при вирішенні спорів. *Актуальні питання юриспруденції. Правова позиція*. 2023. № 3 (40). С. 119-122.
6. Дякович М. М. Нотаріус як медіатор. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 54-55.
7. Дякович М. М. Пропозиції щодо розвитку медіації в нотаріальній практиці нотаріусів України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 137-140.
8. Кармаза О. О., Федоренко Т. В., Позов Д. А. Цивільно-правові договори в медіації: проблеми якості закону. *Юридичний науковий електронний журнал : електронне наукове фахове видання*. 2023. № 2. С. 151-154.
9. Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 92-100.
10. Мамницький В. Ю., Белей О. В., Дулепа В. П. Медіація в цивільному процесі: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 59-63.
11. Махінчук В. Передумови та основні напрями формування вітчизняного законодавства про медіацію в підприємницьких спорах. *Юридична Україна*. 2013. № 4. С. 40-44.
12. Мироненко М. Основні принципи здійснення медіації нотаріусом в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4 (32). С. 77-82.

13. Навроцька Ю., Воробель У. Медіаційна угода vs мирова угода в цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 65-73.
14. Попков П. О. Виконання ухвали про затвердження мирової угоди в господарському судочинстві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Випуск 1. Том 2. С. 28-32.
15. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n205> (дата звернення: 15.08.2024).
16. Соколянський Д. В. Мирова угода сторін у цивільному судочинстві України: постановка проблеми. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 348-353.
17. Харитонов Є. О., Саниахметова Н. О. Цивільне право України : підручник. Київ : Істина, 2003. 761 с.
18. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.08.2024).
19. Ясинок М. М. Мирова угода у цивільному судочинстві: історико-правовий аспект та перспективи розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 46-52.
20. Codice di procedura civile a cura di N. Picardi. Seconda edizione. Giuffrè, Milano, 2010. 4325 p.
21. Droit et pratique de la procedure civile. Dalloz, 2000. 1412 p.

References:

1. Bitsai A. V. (2013). Modeli mediatsii u sviti ta perspektyvy dlia Ukrainy [Models of mediation in the world and prospects for Ukraine]. *Pravo i suspilstvo – Law and society*. № 6. S. 85-89 [in Ukrainian].
2. Bortnik O. H. (2005). Myrova uhoda ta mozhlyvist yii prymusovoho vykonannya [Peace agreement and the possibility of its enforcement]. *Naukovi zapysky Kharkivskoho ekonomiko-pravovoho universytetu – Scientific notes of the Kharkiv University of Economics and Law*. № 1. S. 3-10 [in Ukrainian].
3. Hariievska M. B. (2011). Problemni pytannia vyznannia myrovoi uhody v Ukraini ta Nimechchyni [Problematic issues of recognition of the settlement agreement in Ukraine and Germany]. *Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo – Private law and entrepreneurship*. Vyp. 10. S. 207-209 [in Ukrainian].
4. Honcharova H. S. (2013). Myrova uhoda ta mediatsiia: zahalni rysy ta vidminnosti mizh nymy [Peace agreement and mediation: common features and differences between them]. *Pravo ta innovatsii – Law and innovation*. № 4. S. 79-86 [in Ukrainian].
5. Davydova I. V. (2023). Mediatsiia chy myrova uhoda: osoblyvosti zastosuvannya pry vyrishenni sporiv [Mediation or settlement agreement: features of application in dispute resolution]. *Aktualni pytannia yurysprudentsii. Pravova pozytsiia – Current issues of jurisprudence. Legal positio*. 2023. № 3 (40). S. 119-122 [in Ukrainian].
6. Diakovych M. M. (2015). Notarius yak mediator [Notary as a mediator]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*. № 1. S. 54-55 [in Ukrainian].
7. Diakovych M. M. (2014). Propozytsii shchodo rozvytku mediatsii v notarialnii praktytsi notariusiv Ukrainy [Proposals for the development of mediation in the notarial practice of notaries of Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*. № 4. S. 137-140 [in Ukrainian].
8. Karmaza O. O., Fedorenko T. V., Pozov D. A. (2023). Tsyvilno-pravovi dohovory v mediatsii: problemy yakosti zakonu [Civil law contracts in mediation: problems of the quality of the law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal: elektronne naukove fakhove vydannia – Legal scientific electronic journal: electronic scientific specialist publication*. № 2. S. 151-154 [in Ukrainian].
9. Mazaraki N. (2016). Mediatsiia v Ukraini: problemy teorii ta praktyky [Mediation in Ukraine: problems of theory and practice]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economy, finance, law*. № 1. S. 92-100 [in Ukrainian].
10. Mamnytskyi V. Yu., Belei O. V., Dulepa V. P. (2019). Mediatsiia v tsyvilnomu protsesi: perspektyvy zaprovadzhennia v Ukraini [Mediation in the civil process: prospects for implementation in Ukraine]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii – Actual problems of domestic jurisprudence*. № 3. S. 59-63 [in Ukrainian].
11. Makhinchuk V. (2013). Peredumovy ta osnovni napriamy formuvannia vitchyznianoho zakonodavstva pro mediatsiiu v pidpriemnytskykh sporakh [Prerequisites and main directions of formation of domestic legislation on mediation in business disputes]. *Yurydychna Ukraina – Legal Ukraine*. № 4. S. 40-44 [in Ukrainian].
12. Myronenko M. (2022). Osnovni pryntsyipy zdiisnennia mediatsii notariusom v Ukraini [Basic principles of mediation by a notary in Ukraine]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Actual problems of jurisprudence*. № 4 (32). S. 77-82 [in Ukrainian].
13. Navrotska Yu., Vorobel U. (2022). Mediatsiina uhoda vs myrova uhoda v tsyvilnomu sudochynstvi [Mediation agreement vs settlement agreement in civil proceedings]. *Pravo i suspilstvo – Law and society*. № 3. S. 65-73 [in Ukrainian].

14. Popkov P. O. (2019). Vykonannya ukhvaly pro zatverdzhennia myrovoi uhody v hospodarskomu sudochynstvi [Execution of the resolution approving the settlement agreement in economic proceedings]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava – Scientific bulletin of public and private law*. Vyp. 1.T. 2. S. 28-32 [in Ukrainian].
15. Zakon Ukrainy «Pro mediatsiiu» vid 16.11.2021 № 1875-IX. [Law of Ukraine «On mediation» dated November 16, 2021]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n205> [in Ukrainian].
16. Sokolianskyi D. V. (2012). Myrova uhoda storin u tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy: postanovka problem [Peace agreement of the parties in the civil proceedings of Ukraine: statement of the problem]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Actual problems of the state and law*. Vyp. 66. S. 348-353 [in Ukrainian].
17. Kharytonov Ye. O., Saniakhmetova N. O. (2003). Tsyvilne pravo Ukrainy : pidruchnyk [Civil law of Ukraine: textbook]. Kyiv : Istyna. Kyiv: Istyna. 761 s. [in Ukrainian].
18. Zakon Ukrainy «Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy» vid 18.03.2004 [The Law of Ukraine «Civil Procedure Code of Ukraine» dated March 18, 2004]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
19. Yasinok M. M. (2013). Myrova uhoda u tsyvilnomu sudochynstvi: istoryko-pravovy aspekt ta perspektyvy rozvytku [Settlement agreement in civil proceedings: historical and legal aspect and development prospects]. *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy – Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*. № 5. S. 46-52 [in Ukrainian].
20. Codice di procedura civile a cura di N. Picardi. Seconda edizione. [Code of Civil Procedure edited by N. Picardi. Second edition]. (2010). Giuffrè, Milano. 4325 p. [in Italian].
21. Droit et pratique de la procedure civile [Law and practice of civil procedure]. (2000). Dalloz. 1412 p. [in French].

Gudyma M. M., Gudyma-Pidverbetska M. M. Modern problems of the form of the settlement agreement: some nuances of court approval and analysis of the perspectives of notary certificate

This scientific publication is devoted to the analysis of legislative and doctrinal approaches to the determination of the procedure for approving a settlement agreement in civil proceedings, the elimination of gaps and inaccuracies contained in them. An attempt to find options to relieve the judicial system, by studying the possibilities of performing mediation functions by notary bodies, in particular, regarding the approval of agreements, concluded as a result of their successful implementation.

The significant workload of the judicial system, the need to spend time and energy resources by judges in stimulating the parties to a peaceful resolution of the dispute and the implementation of control functions in the approval of settlement agreements led to the urgency of finding alternative options for the settlement of disputes. They are the subject of court proceedings, in particular, the prospect of delegating the functions of approving settlement agreements was investigated notary authorities.

The work proves that the legal nature of the settlement agreement determines the need for its judicial approval and it seems impossible to use notarial certification, since the settlement agreement has not only a material, but also a procedural purpose. The termination of the proceedings in the case, the object's disposition of the process by parties through the conclusion of a settlement agreement delays the end of the process and prevents repeated appeals to the court between the same parties, with the same subject and on the same grounds, which cannot be resolved without the participation of the court.

The publication draws attention to the fact that the root of the issue regarding the institution's prospects for approval of the settlement agreement not only by the court, but also by other competent bodies, such as notaries, lies in the level of introduction and application of mediation procedures, which are an actual product of law-making and law enforcement of our time. Further, an analysis of the concept and content of agreements based on the results of mediation was carried out and their clear separation from settlement agreements was carried out, which led to the formulation of a conclusion about the perspective of improving the form of agreements based on the results of mediation, which, having a material and legal nature, can be notarized and even concluded with the assistance of a notary, who will act as a mediator, provided by basic necessary training. It is substantiated that such a notarial certificate will have a number of practical advantages, including solving the problem of forced execution of agreements as a result of mediation, which can be implemented on the basis of the execution of a notary's executive inscription.

Finally, the publication focuses on the practical features of the court's exercise of authority to approve settlement agreements and some legislative inaccuracies in their regulation.

Key words: settlement agreement, peaceful settlement of the dispute, approval by the court, mediation, notary certificate, agreement on the results of mediation.